

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
Állam- és Jogtudományi Doktori Program

Egyensúlyban az autonómia és a védelem között? –

**A gyermek alapjogi jogalanyiségának, joggyakorlásának és
jogvédelmének alkotmányjogi sarokpontjai**

doktori értekezés tézisei

Lápossy Attila

Témavezető: Dr. Kukorelli István Dsc. professor emeritus

DOI-azonosító: 10.15476/ELTE.2024.229

Budapest, 2024.

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	2
1. A dolgozat célkitűzése és aktualitása	2
2. A dolgozat tézisei	3
3. A dolgozat alkalmazott módszere	8
4. A dolgozat forrásrendszere.....	11
5. A dolgozat következtetései, eredményei és azok hasznosíthatósága	14
Irodalomjegyzék	19

1. A dolgozat célkitűzése és aktualitása

A gyermekekről, a gyermekeket megillető jogokról, a számukra biztosított autonómia kereteiről, és főként a gyermekek védelméről sokat *tudunk*. Önbizalmunk alapja, hogy mind voltunk gyermekek, így szükségszerűen vannak emocionális tapasztalataink a gyermeki létről. Ha pedig szülővé váltunk, akkor ugyancsak ezernyi személyes nevelési élmény, tapasztalat aktiválódik azonnal, amikor a gyermekek és a gyermeki jogok, azok gyakorlása, védelme kerül szóba. A gyermekek jogairól és joggyakorlásáról, annak korlátozásáról tehát mindenkinek van véleménye, a politikai diskurzusban pedig hol kisebb, hol nagyobb intenzitással kerül fókuszba a gyermekek valamilyen helyzettől való védelmének – és ezzel valamilyen gyermeki joggyakorlás korlátozásának – az indokoltsága. A gyermekek alapjogi joggyakorlásának biztosítása és az erre való képessége aktuális kérdés, gondoljunk akár az egészségügyi ellátás visszautasításához való jogra, a klímamozgalom keretében szerveződő tüntetéseken való részvételre vagy éppen a választójogi alsó korhatár csökkentésére. A gyermekeknek a felnőttekétől megkülönböztetett alapjogi joggyakorlását érintő gondolkodásban vagy az alapjogi gyakorlatban tipikusan megjelenik néhány állandó, visszatérő jellegű toposz. Kérdés, hogy miért fogadunk el a gyermekek jogai kapcsán olyan megállapításokat, ami a felnőttek jogai esetén nem jutna az eszünkbe e formában. Mert a gyermekek jogai és joggyakorlása *más*?

Érdeemes lenne tehát a gyermekek joggyakorlása körében a jogtudományban és a joggyakorlatban használt hagyományos fogalmaink, azok használata, a megközelítésmódunk mögé nézni, azok szerepét, értelmét vizsgálni és – ahol szükséges – vitába szállni velük. A dolgozat célkitűzése, hogy alkotmányjogi megközelítésben és általános jelleggel – nem alapjog-specifikusan – vizsgáljon három azonosítható, egymással összekapcsolódó kérdéskört:

a gyermek alapjogi jogalanyiságát, alapjogi joggyakorlását és joggyakorlási képességét, az alapjogai érvényesíthetőségét, eljárásindításra való jogosultságát.¹

A dolgozat ennek megfelelően a gyermek alapjogi joggyakorlásának kontextusában, azzal összefüggésben elemzi és értékeli a szülő neveléshez való jogának/kötelezettsége tartalmával és az állam jogvédelmi kötelezettségével, alkotmányos szerepével összefüggő kérdéseket, kitér a gyermeki jogok korlátozásával kapcsolatos mércék, tesztek alkalmazására. A dolgozat végül a gyermeki jogok egyéni kikényszeríthetőségére építve vizsgálja a gyermek eljárási képességét, eljárásindítási jogát, illetve ennek kapcsán tekinti át az alapjogi jogvédelmi rendszer általános/speciális, nemzeti/nemzetközi fórumainak hozzáférhetőségét. A dolgozat így módon a joggyakorlás teljességére, minden elemére kiterjedő elemzést kíván megvalósítani.

2. A dolgozat tézisei

1. A kutatás kapcsán több komoly kihívás azonosítható, köztük az, hogy a gyermekek joggyakorlásának alkotmányjogi, alapjogi *dogmatikai* szempontú elemzésére a magyar szakirodalomban eddig koncepcionális jelleggel nem került sor – szemben a jelentősebb múltra visszatekintő polgári jogi, politikatudományi vagy nemzetközi jogi szempontú megközelítéssel. A jogági, specifikus nézőpontokból sokat lehet tanulni, ugyanakkor ki el ennek kapcsán emelni az *autonóm alkotmányjogi vizsgálati fókusz* jelentőségét, egyes szakjogági „beidegződések”, automatikus reflexek (ld. a gyermekek polgári jogi értelemben vett cselekvőképességét vagy a nagykorúság fogalmát) a megértés és a gyakorlat szempontjából is okozhatnak nehézségeket. A dolgozat ezért az egyes gyermekjogi alapfogalmak meghatározására, illetve az azok használatával kapcsolatos kérdések, fogalmi elhatárolások tárgyalására kiemelt figyelmet.

Az *alkotmányjogi megközelítés* jelentőségét az adja, hogy az alapvető jogok vonatkozásában a joggyakorlási képesség megléte, szabályozása – a jogok terjedelméhez hasonlóan – az alkotmányok hatáskörébe tartozó kérdés (de ide sorolhatóak a jogérvényesítés alapvető garanciái is). Azt ugyanis, hogy kit és milyen tartalommal illetnek meg az alapvető jogok, az alkotmányok és az egyes emberi jogi egyezmények alapjogi katalógusainak értelmezésével kell meghatározni. E dokumentumok azonban viszonylag kevés a joggyakorlási képességgel kapcsolatos rendelkezést tartalmaznak, ha található is ilyen, akkor azok is meglehetősen elvontak, lakonikusak. Jelenleg törvényi szabályozás formájában kétségtelenül

¹ Elsősorban a gyermekek alapjogi jogalanyisága és joggyakorlási képessége vonatkozásában a dolgozat nagyban épít az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Alkotmányjogi Tanszékén „Az alapjogi jogalanyiség koncepciója” projektben (kutatásvezető: Somody Bernadette) 2021 és 2024 között végzett közös gondolkodásra, munkára és tapasztalatokra, a számos konstruktív vitára, amelynek kutatóként e dolgozat szerzője is aktív részese volt.

fellelhetőek külön rendelkezések például a gyermekek jogainak gyakorolhatósága vonatkozásában. Itt abba a problémába ütközünk, hogy egy alkotmány alatti norma rögzíti azt, hogy ki lehet bizonyos alapvető jog alanya, ki jogosult bizonyos alapvető jogok gyakorlására.

A joggyakorlásra jogosultak körének vagy a joggyakorlás mértékének meghatározása tekintetében egy alkotmány alatti norma – legyen az tartalmi értelemben bármilyen megalapozott – nem léphet az alkotmányi szintű norma helyére, nem helyettesítheti azt. Másrészt e törvényben foglalt joggyakorlási szabályok alkotmányossága felülvizsgálat tárgyát képezhetik, aminek eredményeként azt is meg lehet állapítani, hogy azok alkotmányellenesek, mivel például aránytalan jogkorlátozással járnak. A jogalkalmazóknak a gyermekek alapjogi joggyakorlási képességének doktrinális fogalmára kell támaszkodniuk tehát ahhoz, hogy az alkotmányos rendelkezéseket e szempontjából értelmezni tudják.²

2. Az alapjogi jogalanyiség azt jelenti, hogy valaki (illetve valami) az alapjogok jogosultja, és ebből következően igényt tarthat az alapjogok által nyújtott védelemre.³ A gyermekek az alapjogok gyakorlásának igen sajátos és speciális helyzetű alanyai: ahhoz jelenleg már nem igazán fér kétség, hogy emberként rendelkeznek alapjogi jogképességgel, alapjogok alanyai lehetnek, vagyis az egyes alapjogok megilletik őket. Ahogyan azt az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága tömören és világosan megfogalmazta, a gyermek már nem tekinthető sem a szülei, sem az állam tulajdonának, sem pedig a róla való gondoskodás pusztá tárgyának.⁴ A kérdés ugyanakkor az, hogy mindezek elismerésével együtt a gyermek ténylegesen tudja-e az alapvető jogait gyakorolni, így különösen rendelkezik-e alapjogi joggyakorlási képességgel.

A komplex elméleti-dogmatikai elemzés annak a feltárására irányult, hogy a gyermek esetében hogyan értelmezhető alkotmányjogi szempontból ez a sajátos jogalanyiség, ez a „más”, azaz a felnőttektől eltérő, attól megkülönböztetett megítélése a joggyakorlásnak. Releváns, hogy honnan ered ez a „hagyományos” különbségtétel, milyen elméleti-filozófiai nézőpontok formálták a tartalmát. Az alapjogi jogalanyiség és a joggyakorlási képesség ugyanis egymástól el nem választható fogalmak egy felnőtt személy esetében, ugyanakkor ma is relevánsnak tartjuk azt, hogy a gyermekeknek a felnőttektől eltérő szintű, még fejlődő döntési kompetenciájuk fényében például valamilyen szintű korlátozások lehetnek megengedhetőek. Mindez kellően alátámasztja a dolgozat szempontjából a gyermek alapjogi joggyakorlási

² GÁRDOS-OROSZ Fruzsina - SOMODY Bernadette: Conceptualizing the Legal Capacity to Fundamental Rights. *Studia Iuridica Lublinensia*. Vol 32, No 5 (2023). 399-403. p.

³ SOMODY Bernadette: Az alapjogi jogalanyiség. In Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*, 2024. [1]

⁴ General Comment No. 8: The right of the child to protection from corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment. (UN Doc CRC/C/GC/8, 2006). para 47.

képessége tekintetében azon speciális szempontok vizsgálatát, amelyek alapján másként tekint a jog arra, ha egy felnőtt és másként arra, ha egy gyermek joggyakorlásáról van szó.

E különbségtétel ugyanis a már említett módon a jogrendszerben korlátozásokban ölt tipikusan testet, a gyermek *valamiért* nem, vagy *nem úgy* gyakorolhatja a jogát, mint egy felnőtt. Meghatározó az az elméleti *feszültség*, hogy a gyermekek egyrészt alapvető jogok alanyai, másrészt alapjogi jogalanyként nélkülözniük kell a felnőttek teljes autonómiáját.⁵ A dolgozat kitér e körben arra, hogy hogyan értelmezhetőek az ENSZ Gyermekjogi Egyezmény olyan nemzetközi jogi szempontból is meghatározó rendelkezései e kontextusban, mint a gyermek legjobb érdekének elve, a kibontakozó képességek figyelembevétele vagy a gyermek joga ahhoz, hogy a véleményét meghallgassák és érdemben figyelembe vegyék. A dolgozat vizsgálja, hogy a hivatkozottak hogyan hathatnak a gyermek saját alapjogi joggyakorlására.

A gyermek döntéshozatali képességére vonatkozó alapjogi kérdések (érettség kontra életkor) vizsgálata mellett kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy a gyermek alapjogi joggyakorlásának kérdésköre elválaszthatatlanul összekapcsolódik a szülő neveléshez való jogának/kötelezettségének gyakorolhatóságával. Tagadhatatlan, hogy a gyermek és a szülő viszonyrendszerében az egyes gyermeki jogok elismerésére irányuló erőfeszítéseknek hatásuk van. Említhető, hogy a szülői nevelésbe való állami beavatkozás ellenérzéseket válthat ki, ha pedig az állam támogatja a gyermekek autonómiáját, akkor előfordulhat, hogy sokkal szorosabb figyelemmel kell kísérnie a szülők gyermeknevelési tevékenységét, ami oda vezethet, hogy aláássa a szülői pozíciójukat és tekintélyüket.⁶ A dolgozat megvizsgálja azt a kérdést is, hogy a gyermek döntéshozatali képességén, illetve a szülő neveléshez való joga/kötelezettsége lehetséges-e további olyan érvet vagy szempontot azonosítani, amely az állam részéről egy korlátozás alátámasztására felvethető, így a közérdek vagy a társadalmi intézmények védelme. A dolgozat a gyermek joggyakorlása szempontjából releváns valamennyi szereplő jogának és érdekének, az ezek mögötti funkcióknak a feltérképezésére szem előtt kívánja tartani.

3. Az alapjogok fogalmának gyakorta hangoztatott alapeleme, hogy azok az egyének (és közösségeik) szabadságát hivatottak biztosítani elsősorban az állammal, a közhatalommal szemben. Az alapjogok klasszikusan az állam és az egyén kapcsolatát voltak hivatottak rendezni olyan viszonyokban, amelyeknek a közhatalom birtokában fellépő állam (annak szerve) az egyik szereplője. A gyermeki jogok ugyanakkor legjobban egy hárompólusú

⁵ Ld. General Comment No. 12: The Right of the Child to Be Heard (UN Doc CRC/C/GC/12, 2009). para 1. M. and M. v. Croatia, 10161/13, Judgment of 03 December 2015. [171].

⁶ Jane FORTIN: *Children's Rights and the Developing Law. Third Edition.* Theoretical perspectives and international sources. Cambridge University Press, 2009. 8-9. p.

jogviszonyként írhatóak le, amelynek szereplői speciális jogalanyként a gyermek, jogvédelmi kötelezettként az állam és a szülő. A szülő-állam kapcsolatban a szülő alapjogi jogosultként van jelen, így a gyermeki jogokból következő kötelezetti pozíciója is különbözik az államétól. A szülő gyermekével szembeni kötelezettségeinek teljesítését az állam a szülőket megillető alapjogok korlátozásával biztosíthatja.⁷ A gyermeki jogok gyakorolhatósága és az azzal összefüggő kötelezettségek teljesítése, felelősség érvényesítése esetében e sajátos struktúrát a dolgozat felépítésében és érvelésének kialakítása során figyelembe vette. A dolgozat fejezetről fejezetre mutatja be e háromoldalú gyermekjogi jogviszony-rendszer egyes főszereplőit, azaz a gyermeket, a szülőt és az államot, valamint a szereplőkhöz kapcsolódó alapjogi tartalmú szempontokat, a joggyakorlási képességet, jogokat, kötelezettségeket és felelősséget.

A gyermek, a szülő és az állam közötti viszonyrendszer vitathatatlanul az egyik legalapvetőbb társadalmi kapcsolatot írja le. A gyermek-szülő-állam háromszögbe ágyazott egyes társadalmi attitűdök, normák meghatározzák, hogy a szülők hogyan neveljék gyermekeiket, egyben megalapozzák a társadalom fenntartását egy államon belül. E kapcsolatrendszer számos elemét – különösen, ahol állami beavatkozásról van szó – szükséges lehet jogilag is szabályozni. A dolgozat arra a kérdésre is választ keres, hogy hol húzódhatnak ebben az alapjogi háromszögben, különösen a gyermek-szülő viszonyban a jog határai.

4. A gyermek alapjogi joggyakorlása körében a dolgozat nem csak az említett szereplők, illetve lehetséges szempontok azonosítására és felvonultatására vállalkozik, hanem arra is, hogy mindezt az alapjogi jogkorlátozás vizsgálati rendszerében helyezze el dinamikus módon. Igazolni kívánja ezzel összefüggésben, hogy a gyermekek joggyakorlási képességén alapuló korlátozás alkotmányosságát, emberi jogi megfeleltethetőségét mérceként az európai és a magyar alapjogi gyakorlatban bevett alapjogi teszt segítségével, ezen belül pedig különösen az arányosság követelményének figyelembevételével indokolt vizsgálni.

Kulcsfontosságú ugyanis, hogy az alapjogokat – így a gyermek alapjogainak gyakorlását – korlátozó közhatalmi aktusok, normatív előírások vagy akár egyedi bírósági döntések alkotmányosságáról szóló döntések minden esetben meggyőzőek és igazolhatóak legyenek. Az alapjogi teszt egy olyan módszer, amelynek segítségével az eljáró fórum következetesen, egyben rugalmasan, az adott eset fényében képes megítélni egy alapjogot – jelen esetben a gyermek alapjogi joggyakorlását – korlátozó közhatalmi aktus

⁷ LUX Ágnes: A gyermekek jogai. In Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*, 2018. [5]

alkotmányosságát, illetve emberi jogi megfeleltethetőségét.⁸ Az általános alapjogi teszt, amelyet a nemzetközi szakirodalom arányossági tesztként ismer szükségképpen elvont módszertani szabály, amely adott ügyben adott esetre vonatkoztatva vezet el konkrét következtetésekkig. E mérce az egyes alapjogi konfliktusokra vetítve maga is változik az értelmezés során, az alapjogok védett tartalma esetről esetre eltérően alakul.⁹

A dolgozat elemezni kívánja azt is, hogy a felmerülő szempontok, így a gyermek döntéshozatali képessége (érettsége/életkora), a szülő neveléshez való joga/kötelezettsége, illetve adott esetben a közérdek védelmére való hivatkozás nyomán fennáll-e valódi alapjogi konfliktushelyzet, az milyen jellemzőkkel bír és ez hogyan hat vissza a teszt alkalmazására, az arányosság vizsgálatára. Kitér továbbá arra is, hogy a gyermeki alapjoggyakorlás-korlátozás tekintetében milyen szerepe lehet a gyermek legjobb érdekének elvére való hivatkozásnak.

5. A dolgozat olyan értelemben is komplex megközelítést kíván követni, hogy a gyermekek alapjogi joggyakorlása teljes spektrumának feltérképezésére vállalkozik, azaz a már említett alapjogi jogalanyiség és joggyakorlási képesség mellett vizsgálja azt a szegmest is, amiről viszonylag kevés figyelem jut, a gyermekek önálló alapjogi jogérvényesítésének lehetőségét. Egy alapjog érvényesülésének fundamentális eleme ugyanis, hogy jogsérelem esetén annak az orvoslását az érintett személy saját maga, önállóan eljárva ki tudja kényszeríteni az állammal szemben erre a célra felállított bírósági és más jogi fórumok előtt. Jogállami evidenciának tekintjük, hogy az alapjogok védelme érdekében az államnak – e jogok deklarálása mellett – olyan jogvédő intézményeket és jogvédelmi mechanizmusokat kell létrehozni és működtetnie, amelyek garantálják, hogy az állami szervek az alapjogokkal összhangban működjenek, a közhatalom gyakorlása – mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás során – az alapjogok által kijelölt határok között maradjon.¹⁰ A gyermek alapjogainak érvényesíthetősége esetében mindez sajátosan működik: önálló eljárásindítás helyett meghatározó szerep jut a szülőnek mint törvényes képviselőnek, az eljárások és jogvédő fórumok tényleges hozzáférhetősége a gyermekeknél ezért és más okokból is akadályozott.

A dolgozat ezért fel kívánja tárnai azt, hogy a nemzeti és nemzetközi alapjogi jogvédő fórumok, mind a bírósági, mind a nem bírósági típusú intézmények előtt milyen szempontok és feltételek mentén van lehetősége a gyermek eljárásindításának. Releváns lehet-e például ebből

⁸ POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán: Az alapjogi teszt újrafogalmazása. *Jogtudományi Közlöny*. 2014/4. sz. 23-24. p.

⁹ GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: Az alapjogok korlátozása. In Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*, 2020. [5]

¹⁰ SOMODY Bernadette – VISSY Beatrix: Az alapjogok védelme. In Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. [1]

a szempontból a gyermek eljárási képessége, milyen működési sajátosságok és a fórumok közti különbségek figyelhetők meg, a gyermek önálló eljárásindítása milyen módon támogatható.

3. A dolgozat alkalmazott módszere

Egy jogosultság alapjogi minőségének lényegét a jogi, elsősorban a bírói védelemben, a bírói úton történő kikényszeríthetőségben látjuk. Másként fogalmazva, az alapjogi jogalanyiség elismerése abban érhető tetten, hogy az adott jogalany érvényesíthet alapjogot a bíróság előtt. Az alapjogi jogalanyiség, illetve joggyakorlás tekintetében a gyermekekre vonatkozóan kevés kodifikált szabályt találunk, ezért jellemzően a tényleges kikényszeríthetőségi lehetőségekből rajzolódik ki az adott alapjogi rezsimben érvényesülő jogalanyiség-felfogás. A gyermekjogi jogalanyiség és joggyakorlás vizsgálatára alkalmazott módszerének ennek megfelelően esetjogi fókuszúnak kell lennie: alapvető kérdés, hogy a bíróságok, alkotmánybíróságok (és más alapjogvédő fórumok) milyen dogmatikai kihívásokkal szembesülnek a gyermek alapjoggyakorlási képessége terén, illetve ezekre milyen megoldásokat dolgoznak ki. Amennyiben pedig a gyermek alapjogi jogalanyiségával, illetve joggyakorlásával kapcsolatos szempontok elsősorban a tágran vett jogvédő fórumok esetjogában, nem pedig kodifikáció által formálódnak, akkor abból az is következni fog, hogy a rekonstruálható koncepció *mozaikos* és *inkohérens* lesz. Mozaikos, mivel a bírósági ügyekben értelemszerűen csak egy-egy részkérdés merül fel, és a bíróságok csak azokkal a jogalanyiség-kérdésekkel foglalkoznak, amelyekre az eléjük vitt ügyekben választ kell adniuk. A bíróságok a jogalanyiség-problémákkal egy-egy konkrét ügy keretében szembesülnek, és arra tekintettel, de az átfogó kontextust nem feltétlenül figyelembe véve, dolgoznak ki rájuk megoldást. A különböző jogi dokumentumok alapján, nemzeti és nemzetközi szinten eljáró különböző fórumok gyakorlata pedig bár sok tekintetben konvergálhat, de az ítélkezési gyakorlatok/rezsimek között lesznek ellentmondások.¹¹

A nemzetközi és európai alapjogi-gyermekjogi gyakorlat elemzése olyan szempontból is kihívást jelentett, hogy a rendkívül mozaikos, nem feltétlenül képes egy koherens rendszert felmutatni. A gyermekek alapjogi joggyakorlása tekintetében jellemző az EJEB, az egyes alkotmánybíróságok, illetve a felsőbbbíróságok döntéseik során kivételesen koncentráltak általános jellegű elméleti-dogmatikai szempontrendszer azonosítására és alkalmazására. Jellemző volt ehelyett az, hogy az adott esetre, ügy eldöntésére, a kifogásolt szabályozás vizsgálatára fókuszálnak: megállapításaik így nem léptek túl a konkrét ügy megítéléséhez szükséges érvek körén. Így az esetjogban közvetlenül ritkán azonosíthatók explicite a gyermek

¹¹ LÁPOSSY Attila – PÁSZTOR Emese – SOMODY Bernadette – STÁNICZ Péter: Az ember alapjog-gyakorlási képességének dogmatikája. I. rész. *MTA Law Working Papers*, 2022.1. 2-3. p.

alapjogi jogalanyiságára, joggyakorlására, joggyakorlási képességére vonatkozó, általános jellegű megállapítások, illetve nem térnek ki arra, hogy az adott alapjogi joggyakorlás körében tett megállapításnak mi a szerepe a szempontrendszer összességében. Annak eldöntése, hogy a gyermek alapjogi joggyakorlására/jogérvényesítésére adott kontextusban sor kerülhet-e számos – általános és különös szintű – kérdés összességének függvénye.

A jogalanyiség-joggyakorlás-jogérvényesítés terén irányadó szempontok a vizsgált alapjogi esetjogban szórványosan, rendszerezetlenül, inkohereus jelleggel találhatóak meg, a kutatás során a módszertan alkalmazásának ezért ehhez a helyzethez kellett igazodnia. A dolgozat az ún. *fogalomtérképezés* eszközt használja a célja elérésére, ennek az alkalmazásával a dolgozat egyrészt a gyermekek alapjogi jogalanyiságát és joggyakorlását befolyásoló főbb dogmatikai kérdések, tényezők objektív azonosítását, másrészt az ezek közötti lehetséges koherens kapcsolati rendszer felvázolását kívánja megvalósítani.¹²

A tudás, az ismeret szerkezetének vizuális megjelenítése a tudományos gondolkodás egyik fontos területe, ennek érdekében különböző térképezési eszközök jöttek létre: ilyen a gondolattérkép („mind mapping”), a fogalomtérképezés („concept mapping”), illetve az érvelés térképezés („argument mapping”).¹³ A fogalomtérképezést, mint módszertant az 1970-es évek elején *Novak* fejlesztette ki abból a célból, hogy a különböző fogalmak közötti kapcsolatok vizualizálni lehessen.¹⁴ A fogalomtérkép a gondolattérképnél strukturáltabb, kevésbé képi jellegű, viszont alkalmas a fogalmak és főként azok egymáshoz való viszonyának formálisabb és strukturáltabb ábrázolására. A fogalomtérkép elkészítésének a célja már nem pusztán a spontán asszociatív elemek létrehozása, hanem az azok közötti kapcsolatok felvázolása is, ez a fogalomtérkép már relációs eszközként működik.¹⁵ A fogalomtérkép általában körökbe, vagy dobozokba írt fogalmakból épül fel, amelyek között a kapcsolatot egy, a két fogalmat összekötő vonal jelez. A vonalon szerepelhetnek összekötő szavak is, amelyek a két fogalom közötti kapcsolatot hivatottak leírni. *Novak* a fogalmat úgy határozza meg, mint események vagy tárgyak, azok szabályszerűsége, amelyeket egy címkével jelöl. A fogalomtérképeket többnyire az ún. fókuszkérdésre, vagyis olyan konkrét kérdésre való hivatkozással készítik el, amelyre keresik a választ. A fogalomtérkép másik fontos jellemzője a kereszthivatkozások

¹² Az Alapjogi jogalanyiség kérdéskörével foglalkozó OTKA kutatás során alkalmazott, kidolgozott módszertan alapjogait ismerteti: *BOTTLIK-GRANYÁK Livia: A szervezetek alapjogi jogalanyisága*. Doktori értekezés, 2022. Jelen dolgozat módszertana is erőteljesen épített erre a kutatásban használt módszertani megközelítésre.

¹³ Simone C.O. CONCEICAO - Anita SAMUEL - Susan M. YELICH BINIECKI: Using concept mapping as a tool for conducting research: An analysis of three approaches. *Cogent Social Sciences*, 2017, 3(1). 1-18. p.

¹⁴ Joseph D. NOVAK: Concept Mapping: A Useful Tool for Science Education. *Journal of Research in Science Teaching*, Vol. 27. no. 10. 937-949. p.

¹⁵ Martin DAVIES: Concept mapping, mind mapping and argument mapping: what are the differences and do they matter? *Higher Education*, 2011, 62 (3). 283. p.

szerepeltetése, ezek a térkép különböző szegmenseiben lévő fogalmak közötti kapcsolatokat hivatottak jelezni. A kereszthivatkozások segítségével mutatható meg, hogy a térkép egyik területén lévő fogalom hogyan viszonyul a térkép egy másik területén lévő fogalomhoz.

Nem példa nélküli, hogy a térképezési technikákat, a fogalomtérkép eszközt jogi kutatások során is alkalmazzák, főleg az empirikus kutatások esetében, az adatok elemzésére, illetőleg az eredmények bemutatására.¹⁶ A kutatások azt is megmutatták, hogy a fogalomtérképek különböző típusai közül a relációs megközelítés a legsokoldalúbb eszköz: az a tudományos kutatás bármely fázisában, vagy akár mindegyik fázisában alkalmazható, egyéb kvantitatív kutatási módszerekkel és vegyes módszerekkel együtt is használható.¹⁷ Mindezek és a fogalomtérképezés fentebb részletezett előnyei támogatják, hogy a fogalomtérkép eszköze jogdogmatikai kérdéseket vizsgáló kutatás esetén is adekvát kutatási módszer lehet.

Az elvi alkalmasság mellett a fogalomtérképezés jelen dolgozatban való alkalmazását, a kutatás több jellegzetessége is indokolja. Ezek közül az egyik legjelentősebb az, hogy jelen esetben számos, az adott esetben igen eltérő szempontot kell együttesen, koherens módon mérlegelni, azonosítani és rendszerezni. A kutatást a mainstream szakirodalmi forrásokban kifejtett álláspontok, az említett fórumok gyakorlatának mérlegelésének bevonásával kell elvégezni. Jelen vizsgálatot még összetettebbé teszi az a tény, hogy az egyes esetjogi rezsimeken belül sincs feltétlenül egy koherens, jól látható, összetett szempontrendszer, sőt előfordulnak egymásnak ellentmondó döntések, megállapítások is. Ezen kívül az egyes döntésekben megjelenő érvek, szempontok gyakran rejtettek, nincs egyértelműen tisztázva, hogy a gyermekek jogainak, joggyakorlásának korlátozása általános megítélésben milyen szerepet töltenek be, hogyan viszonyulnak az egyes szempontok egymáshoz. Így gyakran nem egyértelmű, hogy az egyes szempontok között van-e fontossági sorrend, vagy az adott szempont fogalmi összetevő-e, vagy az arányosságot befolyásoló szempont-e. A gyakorlatban e szempontok és a viszonyrendszer gyakran összekeveredhet, összemosódhat a döntés meghozatalakor felmerülő érvek közt. Így a számos, egymástól eltérő szempont azonosítására, koherens rendszerezésére a fogalomtérképezés megfelelő eszköz, elősegíti a lényeges kulcskérdések kiemelését a háttérzajból.¹⁸ A fogalomtérképezés nemcsak a lényeges fogalmak,

¹⁶ Jessica G. BURKE - Patricia O'CAMPO - Geri L. PEAK - Andrea C. GIELEN - Karen A. MCDONNELL - William M. K. TROCHIM: An Introduction to Concept Mapping as a Participatory Public Health Research Method. *Qualitative Health Research*, Vol. 15 No. 10, December 2005. 1392-1410. p.

¹⁷ CONCEICAO - SAMUEL - YELICH BINIECKI, 2017. 12. p.

¹⁸ Ian M. KINCHIN – David STREATFIELD – David B. HAY: Using Concept Mapping to Enhance the Research Interview. *International Journal of Qualitative Methods*, 2010, 9 (1). 54-55. p.

dogmatikai kérdések azonosítására alkalmas, hanem a kutatási eredmények rendszerezésére is, tehát egy olyan általános jellegű, összetett szempontrendszer koherens felvázolására.

Módszertanilag tehát a gyermek alapjogi joggyakorlási képességét meghatározó, egymással összefüggő tényezők, szempontok összességének megragadására a *fogalomtérképezés technikája* hatékony eszköz lehet. A fogalomtérképezés módszerével megfelelően meg lehet jeleníteni az egyes szereplőket, az említett alapjogi háromszögben felállítható viszony és felelősségi rendszert, kapcsolódási pontokat, összefüggéseket és a joggyakorlás, jogérvényesítés feltételeit. Alkalmas például arra, hogy megmutassa, hogy a gyermek alapjogi joggyakorlási képessége tekintetében kiemelt és más csoportoktól (például a fogyatékossággal élő személyektől) megkülönböztető szempont, korlátozási indok jellemzően a szülő neveléshez való joga/kötelezettsége, miközben a háromszög-modellben a szülő mint külön fontos szereplő, pólus is megjeleníthető. A dolgozat egyes fejezeteit mozaikként, egy-egy fogalomtérkép-rész zárja, amely az adott kérdéskör fogalmainak, illetve szereplőinek viszonyrendszerét jeleníti meg, az eredményeket összegző zárszóban pedig ezekből egy egységes és részletes összegző fogalomtérkép mutatja be a teljes komplex struktúrát.

4. A dolgozat forrásrendszere

A dolgozat a dogmatikai elemzéshez szükséges módon fel kívánja tárni a gyermekek alapjogi joggyakorlása, joggyakorlási képessége és jogérvényesítése szempontjából releváns, az *európai esetjogi gyakorlatból* azonosítható szempontokat, illetve vizsgálja e tényezők háttérét, tartalmát és szerepét. A módszertan kialakítása során alapvető kérdés volt, hogy e gyermekjogi, alapjogi összefüggések tekintetében hogyan alakul a *forrásrendszer*, milyen esetjogra építhető – az elméleti szakirodalom és diskurzus mellett – meggyőzően a fogalmi struktúra és az alapjogi érvelés. A gyermeki jogok esetében ugyanis számolni az alapjogi forrásrendszer sajátos jellegével: a gyermekjogi kérdések tárgyalása során jelentősen támaszkodni kell a nemzetközi egyezményekre, illetve az azokat monitorozó, autentikusan értelmező szerződést felügyelő bizottságok (treaty body), mint nem bírói típusú fórumok gyakorlatára, megállapításaira.

A nemzetközi egyezményeket ratifikáló államokban pedig tetten érhető, hogy a nemzetközi jogi elvárások nyomán kerül sor törvényi szintű garanciális szakjogági szabályozásra vagy a létező szabályok felülvizsgálata. A gyermeki jogok védelme tipikusan nem vagy nem szükségszerűen vált az alkotmányos szabályozás tárgyává¹⁹, a nemzetközi egyezményekben foglalt kötelezettségek jellemzően törvényi szinten rögzültek. A Gyermekjogi

¹⁹ Ursula KILKELLY – Laura LUNDY – Bronagh BRYNE – Jason KANG: *The UN Convention on the Rights of the Child: A study of implementation in 12 countries*. January 2012, UNICEF. 17. p.

Egyezmény elfogadását követően “lendületesen” elfogadott²⁰ szakjogági (pl. gyermekvédelmi) törvényi szabályanyag mellett így a gyermeki jogok kikényszeríthetősége és érvényesítése kapcsán nem alakult ki egy markáns, jól megragadható nemzeti alkotmányos szint, így nem meghatározó a nemzeti alkotmánybíróságok és felsőbbíróságok gyakorlata.²¹ A nemzeti felsőbbíróságok, illetve alkotmánybíróságok az eléjük kerülő ügyekben a nemzetközi gyermekjogi standardokra, értelmezésekre támaszkodnak rendszerint. A szakirodalom rámutat arra, hogy a gyermekek alapjogai, jogalanyisága tekintetében az alkotmányba foglalás, illetve ennek nyomán a konkrét alkotmányos jogosítványok hiánya az egyik nyilvánvaló oka annak, hogy a joggyakorlatban a gyermekek érdekei és jogai sokáig láthatatlanul alárendelődtek, sőt alárendelődnek még számos esetben ma is a felnőttek szempontjainak és érdekeinek.²² A dolgozat ezért külön is kitér a gyermeki jogok, illetve a Gyermekjogi Egyezményben foglalt elvek megjelenésére, azok szerepére és jelentőségére az egyes alkotmányszövegekben.

A gyermekek alapjogi joggyakorlási képességének és annak korlátozhatóságának vizsgálata során így szükségszerűen kiemelt szerep jut a Gyermekjogi Egyezményben foglalt egyes elveknek, előírásoknak és fogalmaknak. Ide sorolható különösen a *gyermek legjobb érdekének megfelelő eljárás elve* (3. cikk), a *szülői iránymutatás és a gyermek kibontakozó képességei* (5. cikk) és a *gyermek véleményének tiszteletben tartásához való joga* (12. cikk), valamint a Gyermekjogi Bizottság ezeket értelmező általános kommentárjai.²³ A különböző jellegű, rendeltetésű jogok kölcsönhatása szintén fontos a gyermekek védelme szempontjából.²⁴ A Gyermekjogi Egyezmény alapelvei és konkrét garanciális szabályai szervesen beépültek valamennyi részes állam jogába, így az európai alapjogi gyakorlatba, továbbá komoly szerepet játszanak a nemzetközi emberi jogi fórumok gyermeki jogokat érintő ügyeinek megítélésakor.

A dolgozat a források között a gyermekek jogainak tartalma, alapjogi joggyakorlása, joggyakorlási képessége tekintetében releváns szempontok vizsgálata kapcsán támaszkodik az *Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) gyermekjogi esetjogára*. Az európai alapjogi minimumstandardokat meghatározó, alakító és fejlesztő EJEB döntéseiben foglaltakat ugyanis a részes államoknak és azok intézményeinek is követniük kell. Az EJEB gyakorlatának

²⁰ Ld. On the protection of children’s rights: international standards and domestic constitutions. Adopted by the Venice Commission at its 98th Plenary Session (Venice, 21-22 March 2014), para 13.

²¹ Simon HOFFMAN - Rebecca THORBURN STERN: Incorporation of the UN Convention on the Rights of the Child in National Law. *International Journal of Children’s Rights*, 2020, 28 (1). 149. p.

²² Conor O’MAHONY: The Promises and Pitfalls of Constitutionalising Children’s Rights. In James G. Dwyer (ed): *The Oxford Handbook of Children and the Law*. Oxford University Press, 2019. 3. p.

²³ Aoife DALY: Reconceptualising our Understanding through the UN Convention on the Rights of the Child. In Special Issue: Article 5 of the Convention on the Rights of the Child: Families, Guidance and Evolving Capacities. *The International Journal of Children’s Rights*, 2020, 28(3). 471-499. p.

²⁴ Kirsten SANDBERG: Children’s right to protection under the CRC. In Falch-Eriksen-Backe-Hansen (eds.): *Human rights in child protection*. Palgrave Macmillan, 2018. 15-38. p.

figyelembevételét önmagában már az is kellően indokolta volna, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményének (EJEE) és az ahhoz kapcsolódó esetjog meghatározó jelentőséggel bír a magyar alapjogi gondolkodás, gyakorlat számára, nem csak a magyar vonatkozású ügyekben.

Az EJEB döntései ugyanakkor a Gyermekjogi Egyezmény 1990-es hatályba lépése előtt is értékelhetően hozzájárultak a gyermekek jogegyenlőségéhez, jogvédelméhez, e jogfejlesztő tevékenység a 90-es évektől a Gyermekjogi Egyezmény értelmezésével összhangban, annak hatására továbbfolytatódott.²⁵ Az EJEB gyakorlata az EJEE 8. cikkében biztosított család- és magánélet tiszteletben tartásához való jog egyik elemeként kifejezetten rögzíti a Gyermekjogi Egyezmény 3. cikke nyomán azt az elvet, hogy a gyermek legjobb érdekét kell elsődleges szempontnak tekinteni a gyermekeket érintő valamennyi kérdésben, de különösen eljárási megközelítésben, azaz eljárási elvként.²⁶ Alátámasztható annak az egyértelmű fejlődése, ahogyan az EJEB a Gyermekjogi Egyezmény előírásait, elveit használja az emberi jogi érvelésében, a Gyermekjogi Egyezménynek közvetve kulcsszerepe volt és van a gyermeki jogok fejlesztésében az EJEB gyakorlatában.²⁷ Az EJEB gyakorlat ugyanakkor nehézséget jelentett, hogy az érintőlegesen foglalkozott a gyermek alapjogi joggyakorlásával, döntéshozatali képességével, kifejezetten ezek vizsgálatát, mércéjét érintő kérdésekkel.

A harmadik esetjogi forrásként azonosítható emellett a *nemzeti alkotmánybírósági és felsőbbbírósi gyakorlat*. Az európai alapjogi gyakorlat körében a dogmatikai megoldások azonosítása és elemzése tekintetében a Német Szövetségi Alkotmánybíróság irányadó döntéseinek bemutatása indokoltá vált. A megfelelő dogmatikai hasznosíthatóság mellett nem elhanyagolható a német alkotmánybírósági gyakorlat hatása a magyar alapjogi gondolkodásra, azon jellemzőjére, hogy – mind az alapjogok szabályozása, mind azok esetjogi vizsgálati terén – erősen támaszkodik a német alapjogi eredményekre. A német alkotmánybírósági gyakorlat felmutatása mellett helyet kaptak illusztrációként más, a gyermeki joggyakorlás körében hozott európai alkotmánybírósági, bírósági döntések, például az észt legfelsőbb bíróság vagy a szlovák alkotmánybíróság egy-egy határozata. A dolgozat fogalomtérképezésre épülő módszertanával összhangban – tehát hangsúlyosan nem összehasonlító jogi céllal – szerepelnek releváns a brit, kanadai, új-zélandi felsőbbbírósi döntések, érvelések, illetve tesztek is. Ezeknek az áttekintése

²⁵ Ursula KILKELLY: The CRC and the ECHR: The Contribution of the European Court of Human Rights to the Implementation of Article 12 of the CRC. In Tom Liefwaard - Jaap Doek (ed.): *Litigating the Rights of the Child*. London, Springer, 2014. 194. p.

²⁶ Milka SORMUNEN: Understanding the Best Interests of the Child as a Procedural Obligation: The Example of the European Court of Human Rights. *Human Rights Law Review*, Vol. 20, Issue 4, December 2020, 758. p.

²⁷ Ld. On the protection of children's rights: international standards and domestic constitutions. Adopted by the Venice Commission at its 98th Plenary Session (Venice, 21-22 March 2014). [51]-[52].

különösen indokolt volt a hatásuk és a kontinentális jortól eltérő megközelítésmódjuk miatt a gyermekek döntéshozatali képessége, illetve érettségének vizsgálata tekintetében.

A dolgozat nem végez önálló összehasonlító alkotmányjogi kutatást, ugyanakkor számos fejezetében épít az összehasonlító alkotmányjogi elemzésekre, így különösen a Velencei Bizottság állásfoglalásaira, az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének (FRA) irányadó elemzéseire, amelyek a gyermek alapjogi joggyakorlása szempontjából vizsgálták az egyes európai államok alkotmányos szabályait és joggyakorlatát, illetve hivatkozik a szakirodalomban az UNICEF vagy más fórumok, szakmai műhelyek együttműködésében folytatott összehasonlító jogi jellegű elemzésekre, kutatásokra és ezek összefoglalóira is.

A dolgozat a magyar alapjogi gyakorlat számára is hasznosítható fogalom- és szempontrendszer kidolgozásához szükséges módon, részletesen elemzi és értékeli az Alaptörvény előtti, valamint az Alaptörvény alapján kialakult alkotmánybíróági gyakorlatot.

Az egyes szempontokkal kapcsolatos esetjogi gyakorlat könnyebb áttekinthetősége érdekében az elméleti kérdések, fogalmak tisztázását követően *lehetőség szerint* azonos a források sorrendje. A dolgozat egyes fejezetei elsőként a Gyermekjogi Egyezményt és annak értelemezését, szakirodalmi reflexiókat vizsgálja, ezt követi a releváns EJEB gyakorlat elemző bemutatása, majd – a témától és azok jelentőségétől függően – további felsőbbbíróági fórumok, alkotmánybíróóságok esetjogi gyakorlatát, kulcsmegállapításait ismertetése. Külön fejezet részek elemzik a magyar alapjogi gyakorlatot, az Alkotmánybíróáságnak a gyermekek jogalanyiságára, joggyakorlására, joggyakorlási képességére, a szülők jogaira/ kötelezettségeire, a gyermekek védelmével összefüggő állami kötelezettségekre vonatkozó esetjogi megállapításait.

5. A dolgozat következtetései, eredményei és azok hasznosíthatósága

A védelem és az autonómia között méltányos és alkotmányos *egyensúlyt* keresve a gyermekek alapjogi joggyakorlására, annak korlátozhatóságára vonatkozó dilemma sajátos. A döntéshozatal joga, felelőssége kapcsán egyik oldalról a gyermek sérülékenységére való összpontosítás árthat a gyermek önbecsülésének, személyes autonómiájának, alááshatja az esetleges kihívások leküzdését célzó gyermeki erőfeszítést. Másik oldalról számolni kell azzal ugyanakkor, hogy a gyermek rugalmasságának, a joggyakorlás szükségességének túlzott hangsúlyozása el tudja homályosítani a gyermek konkrét, egyéni sebezhetőséget, kiszolgáltatottságát, sőt a gyermek utólagos hibáztatásához vezethet akkor, ha bármely okból nem tud megbirkózni a döntés jelentette kihívásokkal, illetve a döntése következményeivel.

A gyermekekben megvan az autonómia lehetősége, így joguk van ahhoz is, hogy a felnőttek biztosítsák számukra mindazt, ami ahhoz szükséges, hogy idővel autonómmá

váljanak. A gyermekek ezen túl olyan jogokkal rendelkeznek, amelyek védik a már kialakult autonómiájukat. Így alappal lehet érvelni amellett, hogy – ahogyan arra Gheaus szemléletesen rámutat tanulmányában – a gyermekeknek joguk van arra, hogy a felettük gyakorolt szülői/állami autoritás elosztását és tartalmát legalább *gyermekközpontú módon határozzák meg*. A gyermekek joggyakorlásának területei közül jelenleg is azok számítanak a legvitatottabbaknak, amelyek a gyermekek felett gyakorolt politikai hatalmat, vagy a gyermekek e politikai hatalomhoz való hozzáférését (például a választójog) érintik.²⁸

Az összkép tele van ellentmondással és látszattal, így szükségünk van az alapjogi sorvezetőre, amely a fogalmak, intézmények funkcionális elemeiből állítható össze. Az *első példa*, hogy a gyermeki jogok esetében az intézményvédelmi kötelezettségére való hivatkozás egy államcélhoz képest megemeli a védelmi szintet, de számos esetben – így a magyar alapjogi gyakorlatban – a gyermek joggyakorlásának korlátozását alapozza meg. Kiemelt jelentősége van az alapjogi dogmatikai meghatározásoknak abban, hogy hogyan értékeljük az érzékeny alapjogi pozíciókat és az alkotmányos gyakorlatban, melyik jog és milyen alapon minősül alanyi jogosultságnak, legyen szó a gyermekek védelemhez és gondoskodáshoz való jogáról vagy a szülő neveléshez való jogáról, de itt lehet említeni akár a kapcsolattartáshoz való jogot.

A *második példa* az alapjogi joggyakorlásra irányadó normatív alsó életkori határok megállapítása, amely a dolgozat során rendszeresen elkerült. Ezen életkor-szabályok megítélését látszólag megnehezíti az, hogy a szabályozatlansággal szemben egy ilyen életkori határon alapuló „jogosításra” tekinthetünk eredményként, mert a gyermekek bizonyos köre számára előrelépést és akár garanciákat is jelenthet. Gondolhatunk itt különösen a „bűvös” 16 éves korhatárára, amelynek betöltésével az egészségügyi önrendelkezési jog vagy – néhány államban – a választójog gyakorlására van lehetőség. E megoldások együttesen azonban megbonthatják a gyermekfogalmat, mert a többi gyermeket eredendően kizárja az adott alapjog gyakorlásából. Sőt, minél több ilyen alapjogi „jogosításra/jogelvonásra” kerül sor a teljes jogrendszerben, annál *töredezettebbé* válik a gyermek alapjogi jogalanyiséga. Felértékelődik ezért mind tartalmi, mind eljárási oldalról is e normatív módon (vagy akár egyedi bírósági döntés útján) megvalósuló korlátázások alkotmányos felülvizsgálati lehetősége, előbbi esetében az igazolás, a releváns mércék összeállítása, utóbbinál a hozzáférhetőség biztosítása.

A dolgozat téziseivel összhangban több, konkrét kutatási eredményt is ki lehet emelni. Az *első kutatási eredmény* annak az igazolása, hogy a gyermekek alapjogi jogalanyiségával, illetve joggyakorlásával kapcsolatos kérdésekre lehet és célszerű is alkotmányjogi

²⁸ Anca GHEAUS: Children's human rights. In Jesse Tomalty – Kerri Woods (eds.): The Routledge Handbook of Philosophy of Human Rights, 2024.

megközelítésben, autonóm módon, az alapjogi dogmatikai fogalmi rendszerével megoldásokat keresni. Az elemzés során pedig elhagyhatóak más jogágak – így különösen a polgári jog – sajátos, de az alapjogi joggyakorlással nem konform fogalma, megoldásai.

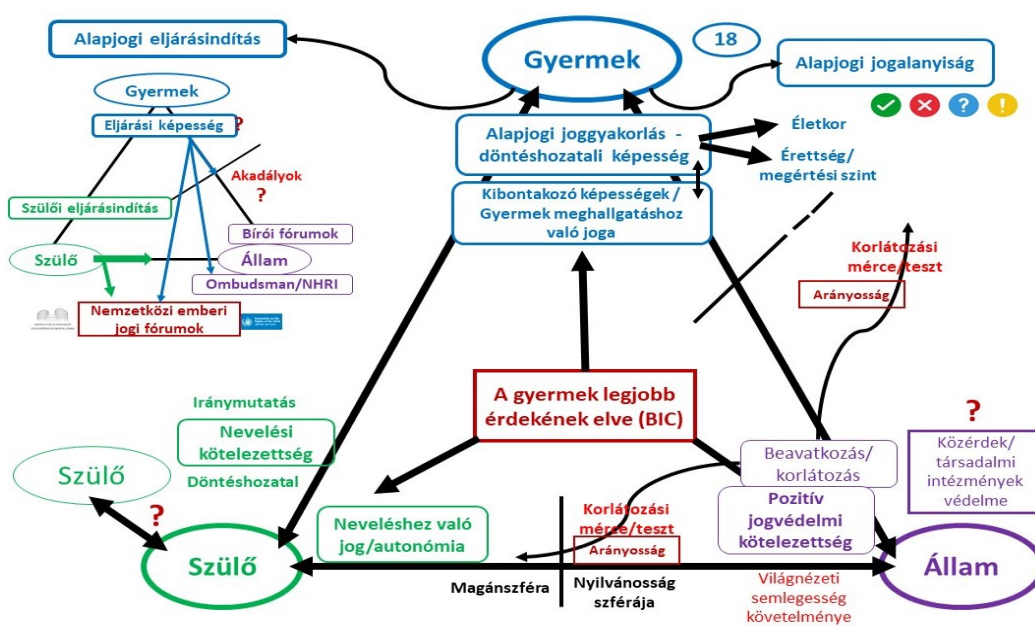
A *második kutatási eredmény* a gyermekek jogalanyiságára, joggyakorlására vonatkozó elméleti háttér komplex vizsgálata, rendszerezése az egyes funkciók (így a védelem/szolgáltatás és a jogosultság/joggyakorlás) tekintetében, azok összekapcsolása a későbbi alapjogi gyakorlat során alkalmazott megoldásokkal (itt kiemelhető a gyermek legjobb érdekének elve). E körben nagy jelentősége van a nemzetközi emberi jogi gyakorlat nyomán az autonóm alkotmányjogi fogalmak meghatározásának és azok következetes használatának, alkalmazásának.

A *harmadik kutatási eredmény* azon alapjogi szempontrendszer kidolgozása és elemzése volt, amelynek egyes szempontjai relevánsak a gyermek alapjogi joggyakorlására vonatkozó korlátozások alkotmányosságának vizsgálata során. A dolgozat mellett érvel, hogy az eredetileg alapul vett három szempont közül a harmadik, a közérdek és a társadalmi intézmények védelme nem áll meg önmagában legitim célként, míg a gyermek döntéshozatali képessége, illetve a szülő neveléshez való jogának/kötelezettségének az érvényesülése egy ilyen alkotmányos érv lehet. Ezzel függ össze a *kutatás negyedik eredménye*: az az érvrendszer, amely szerint a gyermek alapjogi jogalanyiságát relativizálni képes, a joggyakorlásra vonatkozó speciális, preventív korlátozásokat szigorú mérce szerint kell megítélni, amely során pedig az adekvát eszköz az arányossági teszt/szempont megfelelő figyelembevételének és alkalmazása. A gyermekközpontú megközelítés pedig nem egyszerűen egy jól csengő szlogen, mozgalmi cél, hanem éppen a korlátozás egyértelmű igazolásának, magyarázatának a megkövetelésével és mérlegre helyezésével lehetséges azt valódi alkotmányjogi szemponttá konvertálni.

Az *ötödik kutatási eredményként* értékelhető, hogy a gyermek jogainak gyakorlásával kapcsolatban elemzett forrásrendszer, kiemelten az esetjog (EJEB döntések, alkotmánybírói gyakorlatok, más nemzeti és nemzetközi fórumok értelmező tevékenysége) segítségével meg lehetett ragadni az általános jellegű elméleti-dogmatikai szempontrendszer mozaikdarabjait. Itt a hasonló érvelési megoldások (például a kibontakozó képességek figyelembevételének elve) mellett az esetlegesen eltérő megközelítés (például a szülői nevelés alapjogi, alanyi jogi jellege) vagy hangsúlyok (gyermek legjobb érdeke) összevetése is a komplex képalkotást szolgálta. Az alkotmánybírói gyakorlat részletes elemzésének eredménye, hogy megmutatta: milyen, akár ügydöntő jelentősége lehet a gyermek alapjogi joggyakorlása, a szülő neveléshez való joga/kötelezettsége, illetve az állam gyermekvédelmi kötelezettsége – ezzel összefüggésben a gyermek legjobb érdeke elve – értelmezése tekintetében az azzal összefüggő dogmatikai kérdések megfelelő, következetes tisztázásának, illetve ellentmondásmentes kezelésének.

A kutatás hatodik eredménye a gyermekek jogalanyiságára, joggyakorlására vonatkozó alapjogi nagykép láttatása két szempontból is. Az első, hogy a jogok, érdekek és a felelősségi viszonyrendszere tekintetében előírt sajátos standard, a méltányos egyensúly megteremtése csak akkor képzelhető el, ha a gyermek mellett valóban valamennyi szereplő – így különösen a szülő – szempontjai, a pozíciójukat biztosító, meghatározó alkotmányos tényezők az alapjogi háromszögben kellő figyelmet kapnak. A második, hogy a dolgozatban a gyermeki joggyakorlás összetevőinek teljességét, teljes skáláját vizsgálta és következtetéseket vont le a jogalanyiság és a joggyakorlási képesség mellett a gyermekek jogérvényesítésének jelenlegi helyzetéről, önálló eljárásindítási jogának létjogosultságáról és lehetséges korlátairól. A gyermeknek a véleménye meghallgatásához és annak érdemi figyelembevételéhez való jogán túl a releváns nemzeti és nemzetközi fórumokra vonatkozó szabályozás, illetve gyakorlat segítségével feltárta azokat a de jure vagy de facto fennálló hozzáférési, önálló/támogatott eljárásindítási akadályokat, amelyek a gyermekek jogvédelmére aktív kihatással vannak. Az EJEB és az alkotmánybírósági gyakorlat elemzése, a hivatkozott kutatások megmutatták, hogy az eljárási kérdések és a tartalmi alapjog-gyakorlási szempontok közt szoros összefüggés van: kezdeményezési lehetőség hiányában a gyermek joggyakorlási narratívája is háttérbe szorul.

Végül a kutatás hetedik eredménye az igazolt módszertan alapján a következő egységes fogalomtérkép elkészültét, amely valamennyi releváns szempont, az egyes fejezetek fogalomtérkép-elemeiből építkezik. A gyermek, szülő és az állam alapjogi viszonyrendszerét leképezve két háromszög-modell is felvázolható: a nagyobb az alapjogi joggyakorlási képesség, míg a kisebb az alapjogi eljárásindítás, eljárási képesség fogalomrendszerét tekinti át.

Összegző fogalomtérkép

Az eredmények hasznosítása kapcsán érdemes visszautalni arra, hogy a dolgozat célja volt az is, hogy a gyermek jogalanyisága és joggyakorlási képessége tekintetében a magyar alapjogi gyakorlat számára hasznosítható fogalom- és szempontrendszert dolgozzon ki, ezért részletesen elemezte valamennyi szereplő, megközelítés és elv szempontjából a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatát, értelmezéseit, tételeit és megállapításait. E részekből képet kaphattunk az egésről és arról, hogy egyelőre várat magára az Alkotmánybíróság gyakorlatában a nemzetközi, európai gyermekjogi diskurzust is követve a gyermekek alapjogi joggyakorlásával, joggyakorlási képességével kapcsolatos autonóm, a polgári jogi dogmatikától elkülönülő fogalmi keretek megalkotása, határozott újragondolása. A dolgozat számvetése abból a szempontból hasznosítható lehet, hogy előbb-utóbb bizonyosan kerül olyan ügy a testület elé, amely kapcsán felmerülnek a gyermekek alapjogi joggyakorlásának és korlátozhatóságának, a szülők és az állam szerepének kérdései. A dolgozat nem állítja azt, hogy az Alkotmánybíróságnak feltétlenül gyökeresen szakítania kellene a korábbi gyakorlatával, hiszen látható, hogy akadtak és jelenleg is akadnak előremutató elemek, az európai alapjogi standard felé haladó érvelések a határozatokban (vagy legalábbis a kisebbségi állásponthoz megfogalmazó alkotmánybírák véleményében). A dolgozat felhívja a figyelmet, hogy nem ab ovo kizárt az, hogy az intézményvédelmi logikába illeszthető legyen valamilyen módon a védelmi szint csökkentésének tilalma, a védelem kiterjesztése következetes módon.

A tisztázásnak azonban feltétlenül össze kellene kapcsolódnia a gyermek saját alapjoggyakorlására, illetve annak korlátozhatóságára vonatkozó szempontok újragondolásával, újrahangolásával. Régi adósságot törleszthetne az Alkotmánybíróság, hogy ha át tudná fordítani a hosszú évek alatt meggyökeresedett államközpontú (kiegészítő jelleggel szülőközpontú) védelmi logikát egy valóban *gyermekközpontú*, a joggyakorlásra építő logikára, vagyis arra, hogy a gyermek alapvető jogainak gyakorlásának kérdésének meg kellene előznie az állam indokolt jogvédelmi kötelezettségét, mert utóbbi szolgálja az előbbit, nem pedig fordítva.

Irodalomjegyzék

- DALY, Aoife: Reconceptualising our Understanding through the UN Convention on the Rights of the Child. In Special Issue: Article 5 of the Convention on the Rights of the Child: Families, Guidance and Evolving Capacities. *The International Journal of Children's Rights*, 2020, 28(3). 471-499. p.
- FORTIN, Jane: *Children's Rights and the Developing Law*. Third Edition. Theoretical perspectives and international sources. Cambridge University Press, 2009.
- GÁRDOS-OROSZ, Fruzsina: Az alapjogok korlátozása. In Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*, 2020.
- GÁRDOS-OROSZ, Fruzsina – SOMODY, Bernadette: Conceptualizing the Legal Capacity to Fundamental Rights. *Studia Iuridica Lublinensia*. Vol 32, No 5 (2023). 399-403. p.
- GHEAUS, Anca: Children's human rights. In Jesse Tomalty – Kerri Woods (eds.): *The Routledge Handbook of Philosophy of Human Rights*, 2024.
- HOFFMAN, Simon - THORBURN STERN, Rebecca: Incorporation of the UN Convention on the Rights of the Child in National Law. *International Journal of Children's Rights*, 2020, 28(1). 133-156. p.
- KILKELLY, Ursula - LUNDY, Laura - BRYNE, Bronagh- KANG, Jason: *The UN Convention on the Rights of the Child: A study of implementation in 12 countries*. 2012, UNICEF.
- KILKELLY, Ursula: The CRC and the ECHR: The Contribution of the European Court of Human Rights to the Implementation of Article 12 of the CRC. In Tom Liefaard - Jaap Doek (ed.): *Litigating the Rights of the Child*. London, Springer, 2014. 193-209. p.
- LÁPOSSY, Attila – PÁSZTOR Emese – SOMODY Bernadette – STÁNICZ Péter: Az ember alapjog-gyakorlási képességének dogmatikája. I. rész. *MTA Law Working Papers*, 2022. 1. sz. 9-24. p.
- LUX, Ágnes: A gyermekek jogai. In Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*, 2018.
- NOVAK, Joseph D.: Concept Mapping: A Useful Tool for Science Education. *Journal of Research in Science Teaching*, Vol. 27. no. 10. 937-949. p.
- O'MAHONY, Conor: The Promises and Pitfalls of Constitutionalising Children's Rights. In James G. Dwyer (ed): *The Oxford Handbook of Children and the Law*. Oxford University Press, 2019. 871-896. p.
- POZSÁR-SZENTMIKLÓSY, Zoltán: Az alapjogi teszt újrafogalmazása. *Jogtudományi Közlöny*. 2014/4. sz. 23-34. p.
- SANDBERG, Kirsten: Children's right to protection under the CRC. In Falch-Eriksen-Backe-Hansen (eds.): *Human rights in child protection*. Palgrave Macmillan, 2018. 15-38. p.
- SOMODY, Bernadette – VISSY, Beatrix: Az alapjogok védelme. In Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*.
- SOMODY, Bernadette: Az alapjogi jogalanyiség. In Jakab András – Könczöl Miklós – Menyhárd Attila – Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*, 2024.